

Državni arhiv u Slavonskom Brodu

UDK 930.25:37](497.542)
371(497.542)(091)

Primljeno: 10. 9. 2015.

Prihvaćeno: 8. 12. 2015.

Pregledni članak

NAJSTARIJE ŠKOLSKE SPOMENICE BRODA I OKOLICE IZ DRŽAVNOGA ARHIVA U SLAVONSKOM BRODU

Sažetak

Važan arhivski izvor za proučavanje povijesti školstva u slavonskobrodskom kraju školske su spomenice, od kojih je većina sačuvana u Državnom arhivu u Slavonskom Brodu. Od 28 sačuvanih spomenica u našoj ustanovi prikazujemo 22 koje su se počele voditi prije 1920. godine. Radom bismo željeli pokazati da su spomenice ne samo izvori za školsku povijest nego često i jedini pisani izvori za kulturno-političku povijest manjih sredina. Najveći broj seoskih škola u brodom kraju otvoren je oko 1830., a zapisi u spomenicama većinom su iz 1880-ih, jer je tada donesena naredba o obvezi njihova pisanja. Mnoge su u lošem stanju te vane za restauracijom.

Ključne riječi: Državni arhiv u Slavonskom Brodu

arhivski izvori, povijest školstva, spomenice, kulturno-politička povijest

1. Uvod

Spomenica je knjiga zapisa o značajnim događajima u životu škole koja se vodi tijekom školske godine ili naknadno upisuje za pojedinu godinu, svojevrsan rukom pisan dnevnik školskih zbivanja. U nju su se upisivali značajniji događaji iz rada škole, podaci o stanju školskih objekata, o učiteljima, o učenicima, njihov socijalni, a često i vjerski i nacionalni status. Uz školsku povijest učitelji su zapisivali događaje u mjestu, povijest mjesta, bilježili geografske i prirodne karakteristike te značajne događaje u samoj državi, pa i šire. Time spomenice postaju arhivski izvori za povijest školstva određenoga mjesta, a često i jedini pisani izvor za povijest manjih mjesta.

Najveći broj pučkih – elementarnih škola u Vojnoj krajini osnovan je nakon naredbe Dvorskoga vijeća u Beču 1829., odnosno naredbe Glavnoga zapovjedništva u Petrovaradinu od 29. listopada 1830. godine. Samo u Brodskoj pukovniji tih je godina osnovano šezdesetak takvih škola. Tada je utemeljen najveći broj pučkih škola na brodskom području. U tom razdoblju započinje uređenje školstva, ali zapisi u spomenicama većinom su iz 1880-ih. Obveza pisanja spomenica počinje donošenjem prvoga školskog zakona na tlu Hrvatske “Ob ustroju pučkih škola i preparandija za pučko učiteljstvo u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji” 1874. godine (Cuvaj VI, 1911, 434-435). Od tada nadzor nad školama koji je imala Crkva vodi Kraljevska zemaljska vlada, a samo školstvo postaje naprednije i uređenije. U školama se zadržava vjeronauk te misna slavlja kojima započinju i završavaju školske godine. Tadašnji su učitelji doslovno živjeli u školama jer su živjeli u učiteljskim stanovima u sklopu školskih zgrada. Godine 1880. donesena je naredba o tome kako treba pisati spomenice: u prvom dijelu trebalo je zapisivati povijest škole od osnutka, a u drugom dijelu ljetopis škole (Naredba od 2. svibnja 1880. br. 241. glede školskih spomenica, 1884). Prvi je dio veoma nepouzdan jer učitelji često nisu imali na raspolaganju nikakvu prethodnu dokumentaciju, nego samo usmenu predaju učitelja i sjećanja mještana. U samim zapisima prisutan je kritički stav prema prethodnicima, ali prema vlastima je takav stav iznimno rijedak – većinom se ideološkim tonom iskazivala odanost, pokornost i poštovanje autoriteta (vlasti) (Župan, 2010, 212-225). Dokaz te tvrdnje redovito je obilježavanje imendana i rođendana vladara, pa čak i članova njihove obitelji, zatim posjeti bana školama i sudjelovanje djece u dočeku vladara koji su prolazili kroz mjesta. U Vojnoj je krajini na snazi bio školski propis iz 1871., prema kojem je najviša školska vlast za Hrvatsko-slavonsku vojnu krajinu bilo Glavno vojno zapovjedništvo u Zagrebu (Cuvaj VI, 1911, 126). Pučki su učitelji bili javni zemaljski činovnici. Nakon što je 1881. Vojna krajina sjedinjena s ostatkom Hrvatske, ubrzo je (1888.) za cijelu zemlju uveden jedinstveni školski zakon. Upravu i nadzor nad školama preuzeli su općinski školski odbori, a nadzor su obavljali kotarski i županijski nadzornici te Zemaljska vlada.

2. Spomenice u brodskom arhivu

Državni arhiv u Slavonskom Brodu čuva čak 77 fondova osnovnih škola s brodskoga područja, od kojih su mnoge tijekom godina ukinute ili su područne škole. Danas je samostalnih škola mnogo manje, samo 21. Unatoč tome, naša ustanova unutar fondova škola posjeduje 28 spomenica, a još ih je jedanaest u samim školama.

Većina spomenica koje se čuvaju u Državnom arhivu u Slavonskom Brodu počele su se voditi 1880-ih. Iako bilježe vrijeme od osnutka škole te daju i popise za razdoblje prije 1880., većina tih zapisa nije starija od 1880. godine. Uvidom u sve spomenice uočeno je da su uglavnom naknadno unošeni podaci o počecima školstva u pojedinim mjestima te podaci za opći ljetopis, pa nalazimo podatke već iz 1830., koja je za mnoge pučke škole na brodskom području godina osnivanja. Upravo je zato teško odrediti koja je najstarija spomenica sačuvana u arhivu, odnosno koja sadržava najstarije zapise.

Gledajući fizički oblik, većina ih je upisivana u namjenske bilježnice za upis školske spomenice kakve su se krajem 19. i početkom 20. stoljeća nalazile u knjižarama (najčešće ih je izdavala Tiskara i knjižara Hartman, Zagreb). Šest ih je dimenzija 34×21 cm, tvrdih kartonskih korica, pet crvenih i jedna plava, sa secesijskim grafičkim ukrasom i natpisom *Školska spomenica* u zlatotisku. Dvije su istoga formata smeđe, s natpisom zlatne boje *Spomenica obće pučke škole u* (ime mjesta), ukrašene zlatnim ornamentom uz rubove. Četiri su pak veće (39×24 cm), debelih smeđih korica, na kojima zlatnim slovima piše *Spomenica za pučku učionu u* (ime mjesta). Dvije su crvene, veličine 33×21 cm, sa zlatnim natpisom *Spomenica* ispod kojega je ukrasna crta sa tri lista. Ostale su spomenice pisane u nenamjenske bilježnice, a jedna u deblju crvenu spomen-knjigu (spomenica škole osnovane nakon 1945. godine). Osim onih s izvornim koricama čuvamo i dvije restaurirane spomenice. Za obnavljanje je spremno još spomenica u kojima listovi ispadaju, a korice su u lošijem stanju.

Opisat ću samo spomenice koje obuhvaćaju razdoblje do 1945., odnosno one koje su se počele voditi prije te godine, ali njihov sadržaj može obuhvaćati i kasnije razdoblje ako se fizički nalazi u istoj bilježnici kao cjelina uz stariji tekst (Bošnjaković i Lučevnjak, 2007, 265-285).

3. Opis školskih spomenica Broda i okolice

3.1. *Spomenica opće pučke škole u Banovcima, HR-DASB-110, Osnovna škola Banovci*

Zapisivana je od 1884. do 1940. u namjensku bilježnicu dimenzija 34×21 cm smeđih oštećenih korica s natpisom *Spomenica obće pučke škole u Banovciah* u zlatotisku sa zlatno obojenim ukrasima u kutovima. Prvi dio spomenice sastoji se od više podnaslova: *mjestopis, naselba, stanovnici, doseljenici, nošnja, narodni običaji, svetkovanja, posijela, igre, ženidba*, zatim *karmine, pazari, svetkovanje, plesovi, igre* (opisana kola), *ljetna posijela* (opisane igre), *vračanje, ceste, njive, šume, okoliš*. Iz toga je vidljivo da je bogata podacima o seoskim običajima krajem 19. stoljeća. Drugi dio od 1888. bilježi ljetopis po godinama, a od 1895. počinje školski ljetopis po godinama. Ne postoji popis učitelja, ali saznajemo neka imena od 1895. godine: Sabina Matejovsky, Edmundo Matković, Đuro Pavošević, Andrija Ferić (bio je učitelj u toj školi u kontinuitetu dvadeset godina od 1906. do 1926., a poslije još od 1933. do 1940.), Ana Sorić.

Za pojedine godine donose se statistički podaci o učenicima, pa je zabilježeno da je 1896./1897. bilo 33 učenika u svagdanjoj školi i 11 u opetovnici, iznose se i podaci o dobi i uspjehu, a od 1906. i o vjeri. Školske godine 1906./1907. bilo je 32 učenika u svagdanjoj školi i 20 u opetovnici, od toga rimokatolika 30 u svagdanjoj i 19 u opetovnici. Posljednji je upis iz 1939./1940., kada je školu pohađao 61 učenik, od toga samo 37 rimokatolika.

U tom drugom dijelu spomenice zapisani su i najvažniji društveni i politički događaji. U vrijeme Prvoga svjetskog rata navedeni su zarobljeni i poginuli mještani.

Nedostaje zapis za šk. god. 1929./1930. Iz sadržaja spomenice doznajemo da je školska zgrada, iako je škola osnovana još 1830., sagrađena 1867. blizu crkve u sredini sela na općinski odnosno seoski trošak, bez nacrtu i troškovnika. Zgrada je obnovljena tek 1938. godine. Škola kao samostalna ustanova djeluje do 1957., kada postaje četverogodišnja područna škola centralne osmogodišnje škole u Bebrini.

3.2. Spomenica obće pučke škole u Bebrini, HR-DASB-111, Osnovna škola Bebrina

Vođena je od 1883. do 1977. godine. Pisana je u namjensku bilježnicu smeđih korica dimenzija 33 × 20,5 cm, oštećenoga hrpta, a natpis na koricama *Spomenica obće pučke škole u Bebrini* tiskan je zlatnim slovima sa zlatnim ornamentima u kutovima. Predlist i zalist su ružičasti, a stranice su naknadno numerirane crveno. Na prvoj stranici piše samo kada je i tko pregledao spomenicu 1907., a na sljedećoj tko je spomenicu započeo – učitelj Jakov Kalajdžić – te broj naredbe od 1. lipnja 1883. godine. Slijedi dio pod naslovom *Mjestopis*, u kojem je opisano mjesto i njegova povijest, a zatim su po poglavljima zapisani običaji vezani uz sljedeće teme: svetkovanje Božića, vodokršće (Sv. tri kralja), poklade, Uskrs, križari, koševina, žetva, mlinska, porod, svatovi, smrt (karmine), gozbe i pazari, plesovi i igre (nabrojeno: *kolo – prosto narodno kolo, povraćanac, jastučak, kolo dere, kolo vrbca, tanac – 1. vrst tanca, 2. dorat*), potom ljetna posijela (nabrojene i opisane igre na nekoliko stranica), bajanja i vraćanja itd. Nakon toga je umetnut nacrt mjesta, ucrtan na posebnom papiru, pa slijedi kratki opis okolice školskoga kotara te javne zgrade u mjestu i elementarne nepogode. Slijedi opći ljetopis, u kojem su bilježena važna politička, gospodarska i društvena zbivanja u svijetu od 1881. do 1893., kada nastaje prekid do 1900. godine. Izdvojen je kronološki popis učitelja (45 imena), ovdje spominjem samo one uz koje su zapisane godine: Ivan Sivoš od 1894., Josip Mažuran, Antun Varga, Ivan Kereković, Josip Petričak, Pavo Mirković, Karlo (Dragutin) Matić, Đuro Radošević, Đuro Golob, Ivan Grčević, Andrija Ferić, Marija Holler, Milan Markotić, Slavko Vanić, Terezija Kern, Savo Popović, Ivan Ferić, Darinka Pleše, Jozefina Ugrin, Ada Ferić, Mato Blažeković, Manda Cerковиć, Milena Šobračić, Viktorija Sidi, Ana Kovačić, Dragica Barbarić, Aiša Jašarević, Drago Božićević, Katica Malivuk. Popis je prekinut 1957. godine. Nakon neispisanih listova slijedi dio *Prava školska spomenica* podijeljen na tri dijela. Prvi je dio povijest škole, drugi vrijeme od 1871. do 1883. – upisano naknadno, a treći je dio školska spomenica od 1883., koja osim statističkih podataka o podjeli djece po spolu, uspjehu, vjerskoj pripadnosti, o učiteljima, članovima odbora, nastavi i troškovima škole donosi i gospodarske i meteorološke podatke te pojedine važnije događaje za mjesto i državu. Spomenica je vođena u istoj bilježnici do 1977. godine. O broju učenika redovito su se zapisivali podaci od 1895./1896., kada ih je bilo 69 u redovnoj školi i 13 u opetovnici, sve do 1942./1943., kada ih je bilo ukupno 144. Među podacima o učenicima navodili su se redovito od početka 20. stoljeća pa sve do Drugoga svjetskog rata i podaci o njihovoj vjeri.

3.3. Spomenica za pučku učionu u Beravcima, HR-DASB-112, Osnovna škola Beravci

Spomenica se vodila od 1882. do 1968. u velikoj smeđoj bilježnici dimenzija 39 × 24 cm. Na koricama velikim zlatnim slovima piše *Spomenica za pučku učionu u Beravciah*. Na naslovnoj stranici, ukrašenoj uz kutove crvenim ornamentima, crvenim slovima piše *Uspomenica*, crnim za *obću pučku učionu*, a na crti je rukom napisano *Beravciah* te je ispod upisano *sastavljeno godine 1882.*, u potpisu *Antun Žderić učitelj*. Spomenica je podijeljena na tri dijela. Prvi nosi naslov *Povijest škole*, a govori o školstvu u vrijeme vladavine Marije Terezije, o ustrojstvu krajiške uprave i školstva te o prošlosti same škole u mjestu i njezinim učiteljima. Na 4. stranici počinje drugi dio, *Ljetopis škole* od 1882., u kojem su podaci o stanju školstva u Krajini i samoj školi, a zabilježeni su i najvažniji politički i gospodarski događaji u državi. Nedostaju upisi za nekoliko godina. Većina učitelja prati i vremenske prilike. Treći dio, *Ljetopis opći*, započinje sa 1871., po godinama prati svjetska, europska i hrvatska zbivanja, slijede nabrojani članovi Zemaljskoga školskog vijeća od 1872. do 1880.; tada se prekida i nastavlja se *Ljetopis škole*, koji dalje bilježi političke i ostale promjene. Saznajemo da je škola proširena na dvorazrednu 1908./1909., a tijekom 1930. u mjestu radi čitaonica.

U prvom su dijelu kroz tekst navedena imena učitelja od osnutka škole: prvi je bio Mijo Živković, zatim Josef Glavačević, Blaž Matasović, Petar Mičkić (nečitljivo prezime), Petar Divić, Anton Žderić, a potom se iz samih potpisa mogu iščitati sljedeća imena: Jakov Matijevac, Josip Binički, Martin Radičević, Aleksandrina Sack, Vjekoslav Živković, Marija Kreslić, Dragutin Krauth, Gizela (nečitljivo prezime), Marko Zubović, Kolar (nedostaje ime), Đuro Radošević, Bara Novosel, Marija Radičević, Nikola Milanović, Stjepan Ilakovac, Ivan Kolar u dva navrata, Marija Kadić, Slavka Vanić, Stjepan Pavić, Dušanka Šuba, Tereza Namjestnik, Janja Glavačević, Barica Borojević, Marko Tekić, Katica Filep, Anđelka Macan, Josip Marijanac, Štefica Kos, Zdenka Šips, Franjo Šips, Marija Baričević, Lucija i Zdravko Matasović (zadnji upis imena učitelja ujedno je i zadnji u spomenici 1966. godine).

Broj učenika nije se redovito bilježio. Zabilježeno je da je prve godine (1830.) bilo 23 dječaka i 25 djevojčica, 1910./1911. 52 dječaka i 40 djevojčica i svi su bili rimokatolici, a zadnji je put broj učenika iskazan 1958./1959., kada ih je bilo 103.

3.4. Spomenica za pučku učionu u Čajkovcu, HR-DASB-117, Osnovna škola Čajkovci

Velika smeđa bilježnica dimenzija 39 × 24 cm, na koricama velikim zlatnim slovima piše *Spomenica za pučku učionu u Čajkovcu*, a u kutovima su zlatni ornamentni ukrasi. Na prvoj stranici, kao i u prethodnoj spomenici, piše *Uspomenica za obću pučku učionu u* te je rukom napisano *Čajkovciah 1881*. U istu se bilježnicu upisivalo sve do 1975. godine. Slijedi neispisano kazalo – samo naslov *Gdje je što*, potom numerirani dio pod naslovom *Povijest škole* na pet stranica, pa nakon nekoliko praznih stranica drugi dio, *Ljetopis škole počam od godine 1871*. U tom su dijelu upisivani školski zakoni i naredbe, događaji vezani za školstvo, upravu školstva te za samu školu, rušenje i gradnju nove školske zgrade, uređenje škole, izlete s djecom. Nažalost, spomenica ne

donosi popis učitelja niti redovito prati broj učenika, koji se, uostalom, za svaku školsku godinu iskazuje u drugim dokumentima. Ipak saznajemo imena pojedinih učitelja, a to su Josip Šokčević, učitelj koji je i započeo pisati spomenicu, zatim Milan Zombory, Josip Vajda, Josip Solter, Blaž Štetić (koji je radio na toj školi petnaest godina i, kako sam kaže, “proživio najljepše godine svoga vijeka”), Julije Tomić, Jakob Knežević, Stjepan Slošić, Josip Vidaković (koji je radio na školi u jednom navratu četrnaest godina, a zatim još tri godine nakon Drugoga svjetskog rata), Josipa Nikolić, Vinko i Ljuba Šikić, Evica Brkić, Stjepan Užarević, Jakob Vujičić, Dušanka Basta, Milorad i Marica Lukač, Pavičić Stjepan i Ivana, Dugeč Pero i Terezija, Macan Mirko i Anđelka, Marija Miškulin, Zdravka Čorluka.

Broj učenika prvi je put iskazan za 1919./1920., kada ih je bilo 91 u redovnoj školi i 34 u opetovnici. Spomenica je posebno zanimljiva jer zapise tijekom većega dijela Prvoga svjetskog rata piše učiteljeva žena Anka Štetić, koja je u svojstvu učiteljice dok je on na ratištu. U njima nalazimo i podatke o samom tijeku ratovanja. Saznajemo da se škola 1928./1929. proširila na dvorazrednu te da je nova nastavna osnova svoju prvu eksperimentalnu primjenu imala i na toj školi 1933. godine. Nedostaju zapisi za razdoblje 1939. – 1943., a nakon 1945. opet nedostaju pojedine godine. Zanimljivi su zapisi iz 1945., koji govore o prvim izborima u Jugoslaviji. Tijekom 1950-ih i 1960-ih u školi su radili bračni parovi – četiri zaredom. Od 139. stranice počinje treći dio, *Ljetopis obći*, u kojem su zabilježeni događaji od 1858. do 1912. redovito, a zatim s prekidima do 166. stranice i 1931., kada je iskidano pet stranica.

3.5. Spomenica škole u Dubočcu, HR-DASB-122, Osnovna škola Dubočac

Pisana je u namjensku smeđu bilježnicu dimenzija 34 × 21 cm, ali je restaurirana. Vođena je od 1886. do 1958. godine. Posebna je po jako lijepo ukrašenim prvim stranicama: na prvoj piše *Uspomena na dan 3. travnja 1886. kadno se je počela u selu Dubočcu Spomenica voditi*, a na drugoj je naslov *Promjene u selu Dubočac od postanka do danas*. Zatim slijede podnaslovi: *narodni običaji, svetkovanja, igre, posijela, običaji, ženidba, porod, smrt, pogreb, vraćanja, zemljopis*, navedeno je tko je sastavio i 1886. godina. Na idućoj stranici zapisana je 1894. kao godina kada je “taj list nađen među starim protokulama” (Spomenica opće pučke učione u Dubočcu), slijedi iste godine sastavljena pjesma čija početna slova stihova tvore naslov *Spomenici u Dubočcu*. Prve je zapise pisao učitelj Miroslav Šimić. Kao prvi učitelj spominje se Vladimir Tucalo, a slijede Anka Valf, Josip Djakovac, Pavao Mirković, Lovro Pavlić, Franjo Zetković, Franjo Ročić (15 godina), Branko Šimec, Antun Lovreković, Draga Tomić, Perman Josip (11 godina), Ljubica Goljat, Petar Štemberger, Petar Joka, Kata Malivuk.

Broj učenika 1897./1898. bio je u svagdanjoj školi 48, a u opetovnici 15; pred Prvi svjetski rat, 1913./1914., 61 učenik bio je u svagdanjoj školi i 31 u opetovnici; 1958./1959. škola je osmogodišnja, a pohađao ju je 41 učenik.

Potom slijedi nešto iz zemljopisa Dubočca, nešto iz povijesti, pa veliki naslov *Škola* pod kojim se od 1893. počinju voditi zapisi vezani za povijest škole i tadašnja zbivanja oko škole. Učitelji kronološki bilježe događaje tijekom školske godine, donose podatke o učenicima, učiteljima, proslavama državnih i vjerskih blagdana,

izletima. Osim toga, navode se značajniji događaji u mjestu i državi te vremenske nepogode. Sadržava i popis sudionika Prvoga svjetskog rata. Zabilježen je posjet kardinala Stepinca selu i njegov potpis 1938. godine. Donosi jedan od najopširnijih opisa ratnih događaja tijekom Drugoga svjetskog rata. Od 1946./1947. nema zapisa do 1956./1957., kada se navode promjene u selu, pa slijedi još samo zapis za 1958./1959., čime spomenica završava.

3.6. Školska spomenica za nižu pučku školu u Gundincima, HR-DASB-130, Osnovna škola Gundinci

Spomenica je upisana u namjensku bilježnicu dimenzija 34 × 21 cm crvenih korica s natpisom *Školska spomenica* u zlatotisku. Predlist i zalist izvedeni su u papiru s grafičkim cvjetnim uzorkom, naslovnica spomenice oko ruba je ukrašena zlatnim i plavim ornamentima, a na vrhu naslovne stranice ukrasnom zlatnom bojom otisnuto je slovo *s*, crvenim ostatak riječi, a crnim slovima tekst *za nižu pučku školu u* te je na praznoj crti tintom napisano ime *Gundinci*. Ovo je druga najbolje očuvana spomenica u arhivu, no unatoč tome ima neke nedostatke na naslovnici. Vođena je od 1895. do 1943., s numeriranim stranicama. Na samom je početku citat o važnosti učitelja, a slijedi kazalo: *1. povijest škole, 2. ljetopis škole, 3. ljetopis opći*; stoji da se otraga ima dodati registar abecednim redom. Odmah na početku je pečat škole, prema kojem je to opća pučka škola. Navedeno je da je prvi dio o povijesti mjesta, doseljavanju seljana i imenu Gundinci prepisao 1895. učitelj Josip Juraj Goldašić iz zapisnika znamenitih događaja župe gundinačke. Povijest škole započinje 1827., a popisani su učitelji Mato Milošević, Petar Mihić, Ivan Pavleković, Marinčić (nedostaje ime), Štefan Jugurčić, Adam Kedačić, Franjo Bošnjaković, Božo Vuksanović, Martin Babić, Josip Schneider, Toma Jožićić, Franjo Knežević, Marko Lučić, Marijan Vuković, Josip Jurković, Marko Lučić, Ivan Martinović, Jakob Kadić, Ivan Lukić (u tri navrata), Franjo Dolovčak, Vlasta Lopašić, Katica Vargić, Stjepan Marković, Ferda Stojšić, Vjekoslav Pletikapić, Josip Goldašić, Marta Kocian, Ivan Kereković, Lovro Stivaničević, Matija Došen, Gjuro Kesegić, Josip Jonke, Pavka Vrabac, Ivan Božić, Darinka Turković, Pavka Zečević, Ivan Jemrić, Eva Jemrić, Blaž Jurković, Mihić Marija, Kadić Ivan, Verić Terezija, Birg Ivan, Krunoslava Paladin (kasnije Birg), Ambrinac Antun, Štefica Serbedžija, Ivan Koren, Živković Marija.

Zanimljivost je da su krajem tridesetih na školi radila dva bračna bara, Jemrić i Birg, koji su započeli u Gundincima kao samci.

Naveden je i broj učenika od 1851./1852. do 1871. godine. Tako je prve zabilježene godine bilo 97 učenika, od toga samo 34 djevojčice, a manje ih je 1870./1871. – 83, s tim da je više djevojčica, čak 46. Iz kasnijega je zapisa vidljivo da je broj učenika rastao te je 1889./1890. dosegnuo 152; 1899./1900. bilo ih je 128, od čega 60 djevojčica; 1912./1913. bilo je 177 učenika; 1938./1939. 122 u četiri razreda i višoj narodnoj školi, a zadnji je zapis za 1940./1941., kada je bilo 117 učenika. Drvenu školsku zgradu srušili su i 1857. sagradili novu na istom mjestu. U dijelu *Ljetopis škole*, koji počinje od 1871., saznajemo i da je škola kratko bila podijeljena na djevojačku i dječjačku. Škola postaje trirazredna 1904. godine. Do 1916. ljetopis se vodi redovito,

zatim slijedi prekid do 1927., kada se opet nastavlja do kraja. Treći dio, *Ljetopis opći*, od 1863. do 1910. redovito bilježi vremenske prilike te događaje važne za državu i mjesto. Povodom smrti Ivana Filipovića 1895., rođenog u Velikoj Kopanici, zapisan je njegov životopis na nekoliko stranica.

3.7. Spomenica za pučku učionu u Jarugi, HR-DASB-131, Osnovna škola Jaruge

Velika smeđa bilježnica dimenzija 39 × 24 cm na kojoj velikim zlatnim slovima piše *Spomenica za pučku učionu u Jarugi*, a u kutovima su zlatni ukrasi. Najbolje očuvana spomenica. Na prvoj stranici, kao i na prethodnoj spomenici, piše *Uspomenica za obću pučku učionu* u te je rukom napisano *Jarugah 1881*. Vodi se od 1881. godine. Prvi je dio povijest škole sa sljedećim podnaslovima: *a. utemeljenje škole i učećni predmeti, b. školski red, c. knjige i učila, d. ispiti i nagrade, e. polazak i nadzor, f. naobrazba i ugled učiteljev, g. namještanje i otpust učitelja, i. školske zgrade i namještaj, j. učitelji i njihova biografija, k. političko razdijeljenje zemlje i poglavari*. U dijelu *Ljetopis škole*, u kojem se od 1860. pisalo o promjenama u školstvu u Krajini, navedeni su učitelji od početka do 1985. godine: Jakov Perger, Andrija Živković, Marijan Filipović, Alojzije Vukovarac, Jakov Ignjaković, Luka Crnčević, Josip Glavačević, Franjo Kladarić, Đuro Gašparović, Lovro Vučković, Antun Šokčević, Ferda Tvrdogević, Đuro Knežević, Jakov Živić, Andrija Živković, Matija Jelić, Josip Plavec, Adolf Pisaž, Mara Babić, Mato Zečević, Tomislav Jelić, Ružica Kavan, Nada Mrđenović, Antun Babić, Marija Matasović, Josip Blažević, Zvonko Šimunović, Ivanka Šimić, Petar i Ružica Herceg, Mijo i Janja Krznarić (17 godina).

Od 1881. daje se i statistički pregled i najvažniji podaci o početku i završetku školske godine, knjižnici, školskom vijeću; upisivani su troškovi škole krajem 19. stoljeća: nabava časopisa, klupa, podvornikova plaća, vrt, prinos za knjižnicu, učiteljeva plaća, popravak škole, nabava učila. Broj učenika zabilježen je 1873./1874., kada ih je bilo 34, a pedeset godina poslije, šk. god. 1933./1934., u svagdanjoj je školi 35, a u opetovnici 11 učenika. U šk. god. 1973./1974., zadnjoj zabilježenoj u spomenici, ima 68 učenika. O atentatu 1914. pisano je detaljno – možda prema novinskom izvješću – nakon toga nedostaju zapisi za 1915./1916., ima ih tek za 1917./1918. godinu. Sve do 1927. spomenica se ne vodi redovito. Treći dio spomenice je *Ljetopis opći*, u kojem su s prekidima zabilježeni značajni događaji od 1830. do početka 1990-ih.

3.8. Spomenica pučke učione u Kaniži, HR-DASB-132, Osnovna škola Kaniža

Jedna od rijetkih koja je pisana u nenamjensku bilježnicu velikih dimenzija (41 × 25 cm). Korica je smečkasta, oštećena, s naljepnicom na kojoj je natpis *Pučka učiona u Kaniži spomenica u koju se upisuju važniji događaji 1880*. Stranice su naknadno označene kemijskom olovkom. Prvi je dio naslovljen s *Mjestopis*, a zatim je dio o stanju u školstvu u drugoj polovini 19. stoljeća. U tom dijelu nalazimo i zanimljivost o posjetu biskupa Strossmayera kući generala Marojčića 1872. godine. Zanimljivo je da je spomenica zabilježila dobre učenike od 1880. do 1884., a i poslije uz prekide. Od 1892. slijedi redovito praćenje školskih, ali i političkih i društvenih zbivanja. Prva

učiteljska imena zabilježena su 1892., to su Adolf Suknić i Mijo Markičević, a učenika je bilo 80. Slijede učitelji Josip Lavić, Ivan Horvat, Luka Lukić, Antonija Matijašić, Adam Matičević, Mirko Truntiće, Gabrijel Lovreček (11 godina), Ljubica Kocakov, Ivan i Terezija Petrović (18 godina), Franjo i Zora Amrasin, Zvonimir Schneider, Vjera i Stjepan Perčević, Milica i Božidar Karabaić, Kazimir i Marija Klarić, koji su radili 1948./1949., kada je zadnji upis u spomenicu i kada je bilo 165 učenika. Većina je učitelja zapisivala statističke podatke o broju učenika po spolu, vjeroispovijedi i uspjehu. Navode se poginuli i odlikovani seljaci tijekom Prvoga svjetskog rata. Zanimljivo je opisan početak rata Njemačke protiv Jugoslavije. Nedostaje zapis za 1944./1945., a zatim se nastavlja redovito do 1948./1949., kojom završava na 118. stranici. Pučka učiona u Kaniži, osnovana 1829., sve do 1879. nalazila se uz župnu crkvu. Carsko kraljevsko glavno zapovjedništvo u Zagrebu darovalo je časnički stan za potrebe škole te je ona u njega preseljena u prosincu 1879. godine. Škola je 1930. proširena na trora-zrednu. Nakon Drugoga svjetskog rata postaje osmogodišnja, a od 1962./1963. postaje područna škole centralne škole u Bebrini.

3.9. Spomenica pučke škole Lovčić, HR-DASB-141, Osnovna škola Lovčić

Pisana je u bilježnicu dimenzija 33,5 × 21 cm crvenih korica na kojoj je zlatnim slovima ispisano *Spomenica*, a ukrašena je secesijskim ukrasima. Iz same bilježnice ispadaju listovi. Vođena je od 1895. do 1941. godine. Na prvoj stranici stoji da zbog nepotpunosti i netočnosti stara spomenica nije odgovarala pa ju je učitelj Maks Kopajnik napisao 1895. “nešto po usmenoj predaji nešto po knjigama” (Spomenica pučke škole Lovčić). Nakon opisa mjesta na sedam stranica slijedi dio o povijesti škole, u kojem je zapisan manifest iz 1881. kojim se Krajina pripaja Hrvatskoj i Slavoniji. Poput ostalih spomenica, donosi najvažnije podatke o školskom životu, učenicima, nastavi te gospodarskim, političkim, društvenim i vremenskim prilikama. Prvi je učitelj bio Gašo Kuzmić, a zatim Andro N (nečitljivo prezime), Jozo Sekić, Stjepan Aladrović, Stipo Siroglavić, Marko Imrović, Nikola Imrović, Antun Čurčić, Hrečić (nedostaje ime), Marko Imrović mlađi, Mato Ferić, Mato Alavanić, Stjepan Orozović (u dva navrata), Pavo Mirković (u dva navrata), Josip Rukavina, Karlo Lalić, Ilija Jozić, Andrija Aladrović, Jakov Bobinac, Ivan Šebelić, Ivan Čović, Miroslav Šimić, Ignacio Imrović, Matija Vitković, Ladislav Žepić, August Petrović, Martin Babić, Adam Rukavina, Ivan Škvorc, Julije Vransy (12 godina), Ivo Pavetić, Terezija Kalea (?), Stjepan Škrilin, Stjepan Bosanac.

Broj učenika rijetko se spominje: 1924./1925. bilo ih je 16, a posljednje zapisane godine, 1940./1941., 28.

Nalazimo i podatke o začecima turizma: zabilježeno je da student iz Njemačke i grupa skauta iz Sarajeva prolaze kroz selo 1930-ih. Zanimljivi su podaci dobiveni anketom o životu djece: ishranjenosti, spavanju, radu itd. iz 1939. godine. Škola je osnovana 1830., a nova školska zgrada izgrađena je 1871. godine. Kako je zgrada bila u lošem stanju, škola je već 1901. u novoj zgradi. Nakon Drugoga svjetskog rata škola je najduže razdoblje četverogodišnja, a pripada centralnoj školi u Oriovcu.

3.10. Spomenica škole Mala Kopanica, HR-DASB-143, Osnovna škola Mala Kopanica

Prema zapisima učiteljice Marijane Ergotić, škola u Maloj Kopanici postoji od 1912., ali se spomenica počinje voditi od 1919. godine. Pisana je u crvenu tvrdo ukoričenu bilježnicu dimenzija 33,5 × 21 cm na kojoj zlatnim slovima piše *Spomenica*, a ukrašena je zlatnim crtama ispod natpisa te crnom crtom uz rubove. Navedeno je i ime izdavača: *knjižara L. Hartmana (st.Kugli) Zagreb, Ilica*. Predlist i zalist su u papiru s cvjetnim uzorkom. Pojedini listovi ispadaju, odvojili su se od hrpta. Vodila se sve do 1968., iako je škola već postala područna. Kronološki su zapisivani sažeti podaci o učenicima, nastavi, učiteljima, proslavama vjerskih i državnih blagdana. Zabilježena su imena sljedećih učitelja: Marko Švaganović, Ivanka Tišov, Manda Filipović, Adela Kutuzović, Draga Grediček, Marijana Ergotić, Mira Antolović, Dragutin Markulin, Danica T. Hanževački, Marija Beker, Kukuzović Ružica, Vera Vukmirica, Franjo Vrabec, Franjo Kadić, Marko Tekić. Školske godine 1920./1921. bilo je 36 učenika, 1946./1947. bilo ih je 33 u pet razreda, a 1964./1965. samo 20 u četiri razreda.

Zabilježeni su i važni politički događaji kao i vremenske nepogode. Posebnost je što je učiteljica zapisala program proslave prve godišnjice Nezavisne Države Hrvatske, koji je jedinstven u cijeloj državi. Prije otvaranja škole u mjestu do 1919. djeca su išla u školu u Veliku Kopanicu. Škola u Maloj Kopanici postala je 1960. područna škola škole u Velikoj Kopanici, a spomenica se vodila do 1967. godine.

3.11. Spomenica Niže pučke škole Odvorci, HR-DASB-146, Osnovna škola Odvorci

Ovdje prikazujemo samo stariju spomenicu koja je vođena od 1892. do 1947. godine. Izgledom je kao i spomenica iz Sibinja, istih dimenzija i crvene boje. Na prvoj je stranici sadržaj, koji uključuje: *I. Mjestopis* sa četiri dijela: *1. Povijest mjesta*, *2. Sadržaj lice Odvoraca*, *3. Stanovnici i njihovi običaji*, *4. Gospodarstveni odnosi*, *II. Spomenica: 1. Povijest škole do god. 1871.*, *2. od godine 1871.-1883.*, *3. od godine 1883. u napried*, *4. učitelji koji u ovoj školi službovahu*. Nažalost, nisu navedeni svi učitelji. Iz potpisa i tekstova pojedinih učitelja saznajemo sljedeća imena: Mato Zdjelarević, Dragutin Gazdović, Mato Mitrović, Andrija Galić, Barica Jelić, Laura pl. Orešković, Stjepan Damić, Anka Lasović, Martin Radičević, Luka Golubović, Terezija Malošević, Matilda Čivić, Štefanija Halapija, Josip Štević, Adam Piškurić, Ankica Stano, Ankica i Ivan Mihun, Anka Potočnjak, Marija Nikolić, Dragan Karimanović, Milan i Ljubica Čakara, Josip Lukić. Broj djece prvi je put zabilježen 1893./1894., kada ih je bilo 146, u opetovnici 25, a čak ih je 50 ostalo neupisano zbog pomanjkanja prostora. Broj djece smanjio se 1919./1920., kada su u Grižićima i Ravnu otvorene nove škole, te ih je ostalo 72 u svagdanjoj školi i 7 u opetovnici. Broj djece 1941./1942. opet je bio velik, no unatoč tome 142 učenika dio godine obučavala je samo jedna učiteljica.

Krajem 19. stoljeća upisivana su imena najbolje djece. Iz prvoga je dijela vidljivo da je škola osnovana i sagrađena još 1829. godine. Iz trećega poglavlja prvoga dijela saznajemo pojedinosti o izgledu stanovnika, njihovoj odjeći, običajima, posebno za babinje, karmine, vjenčanje, o odgoju djece, životu u zadruzi, slavljenju crkvenih

godova, o prirodi i geografskim obilježjima kraja. Unutar tog dijela je i zemljopisni prikaz: karta općine Sibirj od 1894. koju potpisuje učitelj Dragutin Gazdović. Od 1895. do 1925. nema zapisa, tek je učitelj 1925. kratko napisao da nije vođen mjestopisni dio spomenice te ga tada nastavlja voditi. Dio *Školska spomenica* vodio se od 1891. do 1943. s prekidima i, osim o učenicima, sadrži podatke o učiteljima, stanju same zgrade te nastavi i udžbenicima koji se koriste krajem 19. stoljeća. Naknadno je 1921. upisan zanimljiv događaj iz Prvoga svjetskog rata – o krađi crkvenoga zvona. Školskom godinom 1945./1946. završava prva odvoračka spomenica.

3.12. Spomenica škole Oriovac, HR-DASB-148, Osnovna škola Oriovac

Spomenica je restaurirana bilježnica crvenih korica dimenzija 33 × 21 cm. Počinje se voditi 1883., što vidimo na prvoj stranici, gdje su navedena imena učitelja Karla Tadića i Tome Orlića, koji su je započeli voditi, i trećega, Jakova Kalajdžića, koji je nastavio pisanje, te pečat škole. Slijedi *Mjestopis* s nacrtom mjesta, zatim *Povijest škole* te *Važni događaji u mjestu i državi*. Zanimljivost je posjet i potpis bana Khuen-Héderváryja 1891. godine. Od 1906./1907. započinje napokon školski ljetopis, koji po podnaslovima donosi podatke o školskim zbivanjima na početku godine, o školskom namještaju i vrtu, knjižnici i učilima, obuci, upravi škole i učiteljskom osoblju te kraju školske godine. U nekim godinama zabilježeni su darovi školi i školskoj mladeži, a pojedini učitelji bilježe i važne političke događaje. Zadnja upisana godina je 1944. Prvi učitelj čije je ime zabilježeno je Mirko Didović, koji je počeo raditi 1871. godine. Nakon Jakova Kalajdžića u Oriovcu su učiteljevali, počevši od 1909., Mijat Blažević, Ambroz Štampar (15 godina), Ivan Babić, Karlo Lončarić, Josip Benković (u dva navrata), Aleksandar Miffen, Slavka Vanić (u dva navrata), Petar Dragila, Dragutin Glazer, Sofija Prica, Zora Božičević (Janketić), Ruža Brkić, Katarina Štimac, Stjepan Harmina, Marija Harmina, Mira Grašić, Anica Jedlička.

Trivijalna škola u Oriovcu osnovana je 1828., kada ju je pohađalo 60 dječaka. Oriovačku školu polazila su djeca iz Oriovca, Radovanja, Malina, Kujnika, Dubočca, Seoca, Nove Kapele, Lipovca, Stupnika, Zagrađa, Lužana, Bebrine i Živika. U tu su školu išli sposobniji dječaci iz okolnih mjesta nakon što su završili elementarnu školu u svojem mjestu i obično su je polazili tri godine. Školska je zgrada 1873. nadograđena te je tako dobila još jednu učionicu. Nakon adaptacije bivšega hotela (i dogradnje dviju soba za učitelja) 1912. škola je preseljena u tu zgradu. Ujesen 1929. zbog velikoga broja djece (171) otvoreno je treće odjeljenje na školi. Zadnji upisani broj djece je iz 1943./1944., kada je bilo 137 učenika. Nakon Drugoga svjetskog rata oriovačka škola 1957. postaje osmogodišnja, a pohađaju je djeca iz Oriovca, Radovanja i Kujnika te Brodskoga Stupnika i Staroga Slatinika. Od 1968. Osnovna škola u Oriovcu bila je centralna za škole u Lužanima, Slavonskom Kobašu, Brodskom Stupniku, Lovčićima i Živikama.

3.13. Spomenica škole Pod Brdom, HR-DASB-156, Osnovna škola Brodsko Vinogorje – “Branko Radičević”

Pisana je u veliku bilježnicu debelih crnih korica s naljepnicom na kojoj piše *Spomenica* te izbljedio naziv škole, a vidljiva je godina 1908. Spomenica se počinje voditi po otvorenju škole, a jako je zanimljiv dio koji piše učiteljica Anka Simonović od 1912., koja i sama posjeduje vinograd i zemlju pod Brdom. Donosi važne podatke o stanovništvu, životu u vinogradima i običajima, povijesti i prošlosti Brodskoga Vinogorja, sadrži popis posjednika kuća te opise dijelova naselja oko Brodskoga Brda: Čaplja, Rozinka, Jarača i Lončarevac. Zabilježen je i posjet Ivane Brlić-Mažuranić školi u Vinogorju 1926. godine. Prije učiteljice Simonović i nakon nje učitelj je bio Ante Ljubičić, zatim Luka Miletić (20 godina), Slava Miletić, Draga Tomić, Magda Sak, Ivana Kikerec, Ivanka Berković, Svetislav Babić, Marija Grunčić, Danica (nedostaje prezime), Štefanija Katić, Neda Pokaz, Ivan Badrov, Terezija Lukić, Marta Marković, Slavica Valetić, Lucija Miletić, Marija Malović, Nada Vadić, Krsto Krnić, Slavko Adamović, Juraj Vadić. Tijekom pedesetih i šezdesetih nisu navedeni svi učitelji nego samo upravitelji škole: Berislav Komljenović, Miroslav Uzelac, Nikola Fuštar, Milivoj Dedić. Posljednji je bio ravnatelj sve do 1990. godine.

Tijekom Drugoga svjetskog rata u školi je više djece koja su inače pohađala nastavu u središtu grada. Nedostaje zapis iz 1942./1943., a dalje se spomenica nastavlja redovito do 1994./1995. godine.

Škola je 1920. proširena u dvorazrednu. Broj djece povećavao se izgradnjom tvornice vagona i radničke kolonije te je postojala sve veća potreba za većom školom. Ona je otvorena 1930., a upisana su 143 učenika u nižoj osnovnoj i 51 učenik u višoj. Odlukom Ministarstva prosvjete od 8. prosinca 1933. dobiva naziv Narodna osnovna škola Đure Pilara. Tijekom Drugoga svjetskog rata školu je zauzela njemačka vojska, pa se jedno vrijeme nastava odvijala u privatnoj kući. Poslije škola mijenja naziv, a danas je opet Osnovna škola “Đuro Pilar”. Školske godine 1910./1911. bilo je 74 učenika; 1938./1939. bilo ih je 178, a podučavala su ih tri učitelja; 1990./1991. broj se popeo na 670 učenika i 32 nastavnika.

3.14. Spomenica Niže pučke škole Sibinj, HR-DASB-153, Osnovna škola Sibinj

Spomenica je upisana u namjensku bilježnicu crvenih korica (34 × 21 cm) s natpisom *Školska spomenica* u zlatotisku. Predlist i zalist izvedeni su kao kod gundinačke spomenice, a naslovnica je oko ruba ukrašena zlatnim i plavim ornamentima. Na vrhu naslovne stranice ukrasnom zlatnom bojom otisnuto je slovo S, crvenim ostatak riječi, a crnim slovima tekst *za nižu pučku školu u* te je na praznoj crti tintom napisano ime *Sibinju* i godina 1894. Ispod je upisan i učitelj Mato Zdjelarević, koji ju je uredio. Na dnu te naslovne stranice tiskano je tko je izdavač: *Zagreb, Naklada Akadem. knjižare Lav. Hartmana (Kugli i Deutsch)*. Nakon naslovne stranice slijedi kazalo, prema kojem se spomenica sastoji od pet dijelova: *I. Povijest mjesta Sibinja, II. Redoslijed učitelja, III. Znamenitiji ljudi iz ove škole, IV. Odlične ličnosti koje su ovu školu posjetile, V. Povijest škole*. Numerirano je prvih 139 stranica, ali nisu sve ispisane. Na 17. stranici

započinje pisanje o Prvom svjetskom ratu (najpreglednije i najčitljivije od svih spomenica), koje je podijeljeno na četrnaest dijelova. Iz tog opisa saznajemo kakav je bio život u selu u ratno doba sa zdravstvenoga, gospodarskoga i moralnoga stajališta. Od 93. stranice naveden je popis učitelja s kratkim životopisima: Šimo Maričević, Matija Slivarić, Matija Čačić, Stjepan Koceljević, Anka Simonović, Evelina Prizrić, Simo Srđić, Andrija Despenić, Andrija Galić, Emilija Ibišićeva, Evelina Turkova, Albina Vonička, Lenka Maričevićeva, Darinka Deferović, Mato Zdjelarević, Ivan Kramarić, Stjepko Damić, Antun Lovrić, Ante Bachon, Anka Pačić, Olga Petričević, Ignac Miškatović, Franjo Ročić, Karlo Glazer, Stjepan i Ružica Zagorac, Andrija Sieber, Slava Kirin, Draga Šmit, Mihovil Petračić.

Prvo spominjanje škole u Sibirju nalazimo u *Građi za povijest školstva* 1767. godine. Vjerojatno je to godina osnivanja trivijalne škole u mjestu. Osim te škole (poslije podijeljene na dječjačku i djevojačku) postojala je i narodna odnosno opća pučka škola. Zbog trošne zgrade u kojoj se odvijala nastava u trivijalnoj školi izgrađena je 1828. o državnom trošku nova zgrada. Narodna škola u Sibirju bila je uz potok Kikovac, a nova je zgrada sagrađena 1862. godine. Nakon 1871. i trivijalna i narodna se spajaju i nazivaju pučke učione. U spomenici su zanimljive i prve fotografije učenika koje su sačuvane u spomenicama s našega područja (iz 1931. godine). Iz iste je godine i zabilježeni oproštajni govor jednoga od bivših učenika učiteljice Darinke Neferović, koja je na sibirjskoj školi radila 37 godina. Zabilježen je i posjet biskupa Strossmayera 1851. te grofa Héderváryja 1891. godine. Broj učenika prvi je put zabilježen tek 1904., kada ih je bilo 157, a u opetovnici 33. Spomenica završava 1936. godinom, kada se nastava kao i većinu godina odvijala u dvije školske zgrade i u sokolskom domu, a broj učenika iznosio je 224.

3.15. Spomenica škole Slavonski Kobaš, HR-DASB-166, Osnovna škola Slavonski Kobaš

Spomenica je pisana u namjensku bilježnicu crvenih korica (34 × 21 cm) s natpisom *Školska spomenica* u zlatotisku kao i sibirjska. Vodila se od 1881. do 1944., a nedostaju zapisi za 1937. – 1939. Na početku je dio u kojem su podaci od 1836. o školstvu u samom mjestu koje je 1881. pisao učitelj. Iz tog dijela saznajemo da je u početku bilo 85 učenika. Slijedi dio *Osoblje učiteljsko*, navedeni su svi učitelji (njih 51) od 1836. do 1937. godine: Josip Štrinavić, Josip Bogdanović, Antun Kovačević, Dragutin Tadić, Marija Gabrić, Mijat Zadrović, Marija Badovinac, Ivan Kopic, Ignjat Imrović, Franjo Kajfeš, Slavoljub Hren (dvaput), Vlasta Mandel, Andrija Galić, Ivan Lukić, Matija Mitrović, Anka Lakner, Terezija Jakševac, Anka Smiljanić, Ivan Kereković (dvaput), Gabrijela Pl. Labaš, Ivan Kramarić, M. Matijević, Mijat Spoljarević, Franjo Mihaliček, Maksimilijan Kanjuh, Božo Filakovac, Maca Lisac, Anka Duić, Stjepan Ilakovac, Karlo Rašković, Ljubica Brozović, Ivan Trdić, Vladimir Vukovac, Mandica Filajdić, Matija Pezerović, Stevan Vojvodić, Sidonija i Miloš Rohak, Julije Brun, Hedviga Bendeković, Petar Tomac, Sofija Duganžija, Zdenka Kovačić, Magda Sack, Milan Markotić, Dragica Magjer, Stjepan Perović, Mijo Vinceljak, Anka Benutić. Slijedi dio pod naslovom *Od 1888. do 1904.*, u kojem nalazimo podatke vezane za školstvo u

državi, zatim od 1904. počinje redovito kronološko vođenje školske spomenice u kojoj je osim školskih zabilježeno i niz političkih i gospodarskih podataka te vremenske prilike. Zabilježen je zanimljiv prekršaj u školi koji se dogodio 1923., kada je nakon obilježavanja Sv. Save poderana kraljeva slika. Proslava stogodišnjice škole u Kobašu detaljno je zabilježena, pri čemu su navedeni svi koji su dali priloge i njihova količina te djeca koja su dobila odjeću ili obuću zahvaljujući tim prilogima. Pečat škole u to je vrijeme bio na latinici i ćirilici. U šest razreda i u pripravnom razredu 1941./1942. bilo je 313 djece. Nakon posljednjega upisa iz 1942. te pregleda školskoga nadzornika 1943. olovkom je dopisano da su škola i općina zapaljene 1944. (partizani), a škola obnovljena 1949. (Školska spomenica škole Slavonski Kobaš). Iz spomenice saznajemo da niža pučka škola u Slavonskom Kobašu postoji od 1836. godine. Gradnja nove škole započela je početkom srpnja 1907., a završena zajedno sa stanovima u listopadu te godine. Iste jeseni škola postaje trirazredna, a dvije godine poslije odobreno je četvrto mjesto za učiteljicu rimokatoličke vjere. Nakon što je u Drugom svjetskom ratu školska zgrada zapaljena, obnovljena je 1948./1949. godine. Od rujna 1968. osmogodišnja škola u Slavonskom Kobašu u sastavu je Osnovne škole Oriovac.

3.16. Spomenica škole Slavonski Šamac, HR-DASB-168, Osnovna škola Slavonski Šamac

Spomenica se vodila od 1871. do 1994. u velikoj smeđoj bilježnici dimenzija 39 × 24 cm, na koricama velikim zlatnim slovima piše *Spomenica za pučku učionu u Šamcu*. Na naslovnoj stranici, uz kutove ukrašenoj crvenim ornamentima, crvenim slovima piše *Uspomenica*, crnim za *obću pučku učionu*, a na crti je rukom napisano *Šamcu*. U jako je lošem stanju, stranice ispadaju i oštećene su. Nakon naslovne stranice slijedi sadržaj naslovljen s *Gdje je što?*, iz kojega je vidljivo da je spomenica podijeljena na prvi dio, *Povijest škole*, unutar kojega su podnaslovi, te drugi dio, *Ljetopis škole*, s još više podnaslova. Iz njih saznajemo o učiteljima od osnivanja škole u mjestu, ustrojstvu školstva i cijele zemlje, o učiteljskim plaćama, troškovima škola, dobrotvorima i promicateljima škola, zatim su tu biografija Mijata Stojanovića, nove učevne osnove, promjene u školstvu Krajine, obrazovanje učitelja itd., školska vijeća, nadzornici i njihov kratak životopis, stanje školske zgrade, stanje učila i knjiga, bolesti školske djece i u selu. Imena prvih učitelja (do 1877.) su Ilija Uzidak zvan Janković, Mijat Stojanović, Nikola Klaić, Mato Sunić, Stanko Kladarić, Ilija Novalić, N. Švaganović, Adam Paradžiković, Tomo Šunić, Matija Komesarović, Martin Knežević, Tomo Komesarović, N. Matasović, Mato Stojanović, Emilija Živković, Helena Živković, zatim iz tekstova možemo iščitati samo neka imena za razdoblje do 1950., npr. Franjo Kutuzović, Đuka Juzbašić, Janko Smiljanić, Ilija Paradžiković.

Školske godine 1865./1866. bilo je 13 učenika, 1881./1882. 45 u svagdanjoj školi i 5 u opetovnici, a 1969./1970. ima 796 učenika.

Slijedi dio pisan tek 1954., a naslovljen s *Postanak mjesta*. Zatim započinje *Ljetopis opći*, u kojem nalazimo podatke od 1830. o događajima u svijetu, Europi, državi, s prekidom od 1882. do 1903. godine. Od te godine vode se i školski i opći ljetopis, pa je ponovno prekid od 1911. do 1919. godine. Vodi se do šk. god. 1936./1937.,

zatim tek od oslobođenja dalje, a piše da je spomenicu počela uništavati vojska. Slijedi dio pod naslovom *Priroda oko čovjeka*, iz kojega saznajemo geografske, društvene i gospodarske podatke te o običajima i izgledu stanovnika; ispod stoji 1940., ali je, po svemu sudeći, pisano 1950. godine. Zadnji je upis iz 1993./1994. godine. Šamačka učiona utemeljena je 1831., a nalazila se u bivšoj općinskoj straži napravljenoj od blata i dasaka. Godine 1883. jednorazredna dječja škola u Kruševici i jednorazredna djevojačka škola u Šamcu spojene su u dvorazrednu obospolnu učionu, kojoj je na čelu bio učitelj Mijat Živković. Školske godine 1903./1904. škola se razdijelila u dvije jednorazredne obospolne učione. Stara školska zgrada srušena je 18. ožujka 1906. godine.

3.17. Spomenica škole u Starom Slatiniku, HR-DASB-172, Osnovna škola Stari Slatinik

Vođena je u namjenskoj crvenoj bilježnici istoga izgleda i dimenzija (34 × 21 cm) kao prethodne tri, od 1902. do 1945. godine. Nema kazala nego započinje kronologijom od 1829. do 1902., pri čemu je kratko zapisano tko je bio učitelj te najvažniji događaji. Navedeni su učitelji Mijo Ervačinović, Žaver Svrakić, Blaž Koporčić, Antun Čurčić, Jozo Štivić, Pavo Mateljević, Rok Mitrović, Mato Ferić, Antun Čurčić, Ilija Jozić, Jozo Rukavina, Stjepan Zdjelarević, Mato Sokić, Mato Alavanić, Karlo Dumić, Eugen Šuveljak, Sofija Petošević, Maks Kopajnik (30 godina), Marta Kraguljac (22 godine). Nakon 1925. uz Martu Kraguljac učitelji su Adolf Hadviger, Franjo Brkić, Josip Krpan, Romana Krpan, Ljubica Sorić.

Nakon 1902. vodi se prava školska spomenica – donosi podatke o broju djece (šk. god. 1902./1903. bilo je 57, a 1933./1934. 107 učenika), o vjeri (u mjestu je bilo pripadnika triju vjeroispovijedi, a 1903. i četiriju), o materinskom jeziku, o uspjehu, vjeroučiteljima, o knjižnici, voćnjaku i vrtu te o gradnji nove škole. Od 14. lipnja 1914. počinje praćenje ratnih zbivanja te se uočava utjecaj rata na nastavu i život učitelja i učenika. Nakon rata nastavlja se zapisivanje najvažnijih društvenih i političkih zbivanja kao i vremenskih nepogoda.

Opširno je pisano o gradnji škole i rušenju kapelice. Zabilježen je govor 1930. pri blagoslovu nove škole, iz kojega saznajemo o povijesti sela i škole. Zabilježena je i strašna željeznička nesreća 1934., u kojoj su smrtno stradale tri osobe. Zapisi tijekom Drugoga svjetskog rata svjedoče o sukobima sa stanovništvom srpske nacionalnosti.

Niža pučka škola u Starom Slatiniku osnovana je najvjerojatnije 1830. godine. Prilikom razvojačenja Vojne krajine škola dobiva časnički stan sa zgradama i zemljištem te se seli 1873. godine. Tek je 1918. ova pučka učiona proširena na dvorazrednu.

3.18. Spomenica škole Stupnički Kuti, HR-DASB-140, Osnovna škola Stupnički Kuti

Vođena je s prekidima od 1899. do 1927./1928. godine. Izgledom kao sibirjska i slatinačka, dimenzija 34 × 21 cm, samo su korice plave. Na prvoj stranici napisan je moto škole ispod kojega je poslije dodana poslovice u istom značenju, slijedi priča o postanku mjesta iz koje saznajemo koja su bila prva prezimena u mjestu, značenje imena mjesta te koliko je stanovnika bilo 1894., o početku škole i školske zgrade te o

novoj školi 1915. godine. Na kraju stoji da je to prema starom zapisu prepisao učitelj 1916. godine. Nakon nekoliko praznih stranica započinje školska spomenica sa 1899., u koju se upisuju svi podaci bitni za nastavu i učenike. Tu saznajemo da je učitelj Ivan Klobučar radio u školi 1899., kada je bilo 77 učenika, a nakon njega su učitelji bili Franjo Benko, Aleks Tobačnik, Božidar Modrijan, Josip Beraković, Stjepan Gjurgjenić, Vladimir Koceljević, Adam Rukavina, Stjepan Vargić, Šimun Ergović, Josip Benković.

Školske godine 1905./1906. bilo je 56 učenika u svagdanjoj školi i 22 u opetovnici, a zadnji zapis, iz 1925./1926., spominje 29 učenika u svagdanjoj i 21 u opetovnici. Posebno je izdvojen dio *Narod, mjesto i običaji*, u kojem se navode zarobljeni u Prvom svjetskom ratu. Od 1921. do 1925. nije zapisano ništa, slijedi 1927./1928., a zatim dio pod naslovom *Kratka povijest škole u Kutima, sastavljeno 1902*. Na kraju se nastavlja ljetopis od 1910./1911., a zadnji je upis iz 1912./1913. godine. Isprepleteni su dijelovi školskoga i općega ljetopisa. Prva je školska zgrada bila drvena, a izgrađena je 1830. blizu crkve i kao takva je postojala do 1864., kada je podignuta nova zidana zgrada. U spomenici je zabilježeno da je 1896. podignuta nova školska zgrada i učiteljev stan. Zadnji upis u spomenici potječe iz 1927./1928., kada je škola imala samo 50 učenika (od toga 10 u opetovnici). Škola u Stupničkim Kutima bila je samostalna četverogodišnja škola do nakon Drugoga svjetskog rata.

3.19. Spomenica Pučke učione u Varošu, HR-DASB-157, Osnovna škola "Ivana Brlić-Mažuranić"

Pisana je u veliku smeđu bilježnicu dimenzija 39 × 24 cm na kojoj zlatnim slovima piše *Spomenica za pučku učionu u Varošu*. Nakon naslovne stranice slijedi *register* – sadržaj: *a. povijest škole, b. ljetopis škole, c. ljetopis opći i d. prava školska spomenica*. Posebno je opći ljetopis s tablicom za godine i stranice, a unutar spomenice pronađen je i manji papir na kojem pod naslovom *o Varošu* saznajemo o povijesti mjesta i škole. Stranice su numerirane, ali nisu sve ispisane. Prve su stranice pisane najvjerojatnije 1869., no najviše je podataka od 1871. godine. Nakon 1945. nije se redovito upisivalo, osobito nakon 1957., ali zadnji je upis iz 1988./1989. godine.

Godine 1871./1872. školu je pohađao 71 učenik, a već sljedeće godine njih 108. U školi su 1880./1881. radili Martin Šimunić i Pavka Malešević, zatim Josip Dubravčić. U vrijeme učitelja Vlaste Mandel i Mate Bosića 1897./1898. bilo je 125 učenika u svagdanjoj školi, a 47 u opetovnici. Sljedeći učitelji bili su: Franjo Novaković, Egidija Koprivčević, pa ponovno Josip Dubravčić, Dragica Golojuk, Gida Koprivčević, Antun Šimunić, Gabrijel Lovreček (17 godina), Anka Halapija udana Čolić, Mandica Filajdić, Nada Šimonji, Anđelka Čuk, Matija Mirković, Ljubica Goljat, Anka Potočnjak (u dva navrata), Franjo Katić, Vladimir Šimunić i supruga, Rudolf Filajdić, Nazif Salihović, Matej Unukić (navedeni su učitelji do 1945. godine). Zanimljivost je da su se mjesni učitelj Dubravčić i učiteljica Pavka Malešević 1886. vjenčali. Učitelj Dubravčić, koji je (ukupno 23 godine) bio najdugovječniji učitelj u Varošu, zapisivao je i nagrađene učenike te naslove knjiga koje su dobili kao i popis stanovnika te sve važne događaje i osobe.

Izmjenjuju se dijelovi prave školske spomenice, u kojoj su datumi zbivanja s popisom učitelja i njihovim fotografijama, s općom spomenicom. To je jedina spomenica koja ima fotografije učitelja iz 1920. i 1930. godine: Gabrijel Lovreček, Antun Šimunić, Anka Čolić rođ. Halapija, Mandica Filajdić, Nada Šimonji, Anđelka Čuk rođ. Sučić, Matija Mirković, Ljubica Goljat i Anka Potočnjak. Zabilježeno je kako se ban Rauch 1909. idući u Brod zaustavio i u Varošu. Opisana je krunidbena svečanost Karla IV. u Budimpešti 1916., što nije slučaj u drugim spomenicama, a naveden je izvor *Ilustrovani list godine 1917.*

U šk. god. 1918./1919. bilo je 210 učenika, a 1944./1945. samo 166. Zadnji je upis iz 1988./1989., kada ih je bilo samo 71 u četiri razreda.

Iz spomenice saznajemo da je Opća javna pučka učiona u Varošu osnovana 1830. kao obospolna jednorazredna učiona. Tu su školu pohađala djeca iz Varoša i susjednoga Gromačnika. U početku se za nastavu koristila jedna soba u privatnoj kući, a zatim i seoska straža. Školska je općina 1836. zapadno od tadašnje crkve sagradila drvenu zgradu. Škola se 1880./1881. proširila na dvorazrednu obospolnu učionu, kada kupuje još jednu zgradu prilikom prodaje časničkih stanova. Godine 1902./1903. podignuta je uz pomoć Kraljevske zemaljske vlade nova zgrada. Nakon 1919. nastava se opet odvijala u dvije zgrade. Od 1929. školu u Varošu pohađa oko 200 djece iz Budainke “jer su u Brodu otpušteni”. Dio učenika pohađa nastavu u gradu Brodu, a dio u Varošu, dok 1931. nije u Budainki izgrađena školska zgrada. Škola u Varošu postala je krajem 1960-ih područna škola Osnovne škole “Ivana Brlić-Mažuranić” – škole u Budainki.

3.20. Spomenica za pučku učionu u Velikoj Kopanici, HR-DASB-179, Osnovna škola Velika Kopanica

Pisana je u veliku smeđu tvrdo ukoričenu namjensku bilježnicu dimenzija 39 × 24 cm. U jako je lošem stanju, listovi ispadaju i lome se, trebalo bi je što prije restaurirati. Vođena je od 1882. do 1964. godine. Na prvoj stranici uz naziv mjesta stoji godina i ime učitelja Ante Vidakovića, koji je prvi pisao spomenicu, slijedi jako lijepo izrađeno kazalo koje dijeli spomenicu na tri dijela. Prvi dio, *Povijest škole*, ima devet poglavlja, drugi je dio *Ljetopis škole* od 1871., a treći *Opći ljetopis*, koji je započet tek 1898. godine. Stranice su numerirane. Iz *Povijesti škole* saznajemo imena nekih učitelja: trivijalna škola – Vinko Crndić, Cvjetić (nedostaje ime), Petar Šianović, Pavao Jovanovac, Josip Filipović, Mijat Stojanović, Franjo Kovačić, Vilko Radl; narodna škola – Franjo Matievac, Dragutin Dumić, Evelina Andrić (30 godina), Antun Vidaković, Antonija Jožićić, Marija Kostevc, Tomislav Orlić, Anđelko Tomerlin, Marijana Mandrak, Danica Badovinac, Josipa Ergotić, Matilda Benaković, Matija Jelić, Andrija Živković, Marijana Ergotić, Martin Radičević, Stjepan Ilakovac, Nikola Milanović, Đuro Rehak, Ivan i Jelka Vanić, Dragan Markulin, Marija Radičević, Andrija Siber, Tomislav Potočnjak, Ankica Crljen, Marija Džaja, Ivan Vukasović, Pavao Vargić, Vera Vukmirica, Nevenka Matanovac, Nikola Ančić, Štefica Kopilaš, Slavka Vanić, Stjepan i Marija Bolfek, Katica Punda, Janja Novoselović, Adam Meštović, Bartol Živković, Franjo Vrabec, Marija Nikolić, Klara Karalić, Dubravka Kovačević, Ruža Živković, Katica Mažar (odnosi se na razdoblje do 1957. godine).

Školske je djece 1874./1875. bilo 143, 1910./1911. 214 u svagdanjoj školi i 71 u opetovnici, 1937./1938. četiri učitelja obučavaju 184 učenika. Zadnji upis broja učenika je iz 1963./1964., kada ih je bilo 448 u osam razreda.

Školska spomenica od početka 1900. donosi iscrpne podatke o stanju škole, zgrade, knjižnice, o broju učitelja, djece, o postavljanju spomen-ploče 1903. na školu, odnosnu kuću Ivana Filipovića. Zbivanja tijekom i nakon Prvoga svjetskog rata također su popraćena opširnim tekstom bilo da su politička, gospodarska, društvena ili školska. Tako je opširno pisano o smrti kralja Petra, o novom kralju Aleksandru. Prikazan je bogat život mjesta i škole krajem 1920-ih i tijekom 1930-ih te osnivanje hrvatske čitaonice za vrijeme Drugoga svjetskog rata.

Iz spomenice saznajemo da je u mjestu od 1764. postojala trivijalna škola, za koju je 1829. izgrađena nova školska zgrada. Narodna pučka škola u Velikoj Kopanici otvorena je 1831., a do 1834. djelovala je u iznajmljenoj kući. Te je godine sagrađena nova, drvena školska zgrada u kojoj se nastava održavala dok nije preseljena u novosagrađenu zgradu općinske uprave 1873. godine. Od 1872. to je jedinstvena opća pučka škola, a ubrzo su dječja i djevojačka škola 1887./1888. ujedinjene u mješovitu dvorazrednu opću pučku školu. Postaje trirazredna 1895., ubrzo i četvorazredna, a nova je škola sa dvije učionice i dodatnim prostorom dovršena 1896. godine. Školu je 1928. posjetio dr. Andrija Štampar, kada je dogovorena gradnja zdravstvene stanice u kojoj se nalazila i kupaonica za školsku djecu. Njemačko odjeljenje u školi u Velikoj Kopanici otvoreno je 1941. godine.

3.21. Spomenica pučke učione u Zadubravlju, HR-DASB-182, Osnovna škola u Zadubravlju

Velika namjenska smeđa bilježnica dimenzija 39 × 24 cm sa zlatnim slovima ispisanim naslovom *Spomenica pučke učione u Zadubravlju*. Na prvoj stranici piše *Uspomenica za obću pučku učionu u Zadubravlju* uokvireno u crveno. Sama je bilježnica u lošijem stanju jer se hrbat odvaja od listova.

Vođena je od 1892. do 1944. godine. Stranice su numerirane do 173., slijedi još nekoliko ispisanih, a neoznačenih brojevima. Prvi je dio naslovljen s *Povijest škole*, slijedi *Ljetopis škole*, u kojem se po godinama upisuju događaji i naredbe bitni za samu školu u mjestu i za školstvo u državi. Saznajemo imena nekih učitelja: Antun Radovanović, Franjo Vrbljančević, Marko Radovanović, Dragutin Kovačić, Valeta Rakitić, Ivan Galavić, Adolf Suknić, Josip Vidaković, Marija Lang, Vladoje Penz, Ivan Klarić, Stjepan Ilakovac, Antun Bakrač, Draga Čupak, Božo Vidaković (14 godina), Karlo Romaj, Mileva Kasumović, Ivan i Paula Retković. Pojedini učitelji daju i statističke podatke o broju učenika te troškovima škole početkom 20. stoljeća. Najstariji zapis o broju učenika je iz 1863., kada je navedeno da ih je bilo 25, a broj se 1904./1905. povećao na 60 učenika u svagdanjoj školi i 22 u opetovnici. Školske godine 1932./1933. bilo je 76 učenika u četiri razreda.

Škola je utemeljena 1863. kao jednorazredna pučka učiona. U listopadu 1901. dovršena je gradnja učiteljskoga stana tik do školske zgrade. Škola postaje dvorazredna 1935., kada uz učitelja radi i učiteljica u dvije smjene. Od 1942. učitelj je bio u vojsci

u Bosni te je učiteljica Paula Retković sama vodila školu s ukupno 149 učenika, četiri razreda pučke i dva produžne škole. Školske godine 1943./1944. nastavu nisu polazili ni produžni razredi nego samo četiri razreda u kojima je bio 101 učenik.

Posebnost je zapis o sprovedima ubijenih hrvatskih zastupnika 1928. godine. Ljetopis škole vodio se do 1944., a nakon nekoliko praznih stranica slijedi treći dio, *Ljetopis opći*, u kojem su zabilježeni opći podaci od 1871. do 1903. godine.

3.22. Spomenica Niže pučke škole u Zbjegu, HR-DASB-183, Osnovna škola Zbjeg

Pisana je u nenamjensku zelenosmeđu bilježnicu dimenzija 34 × 21,5 cm s naljepnicom na kojoj je napisan naslov *Spomenica niže pučke škole u Zbjegu*.

Prvi je dio naslovljen s *Osnutak škole*, u kojem se u kratkim crtama spominje da je prije 1919., u vrijeme Vojne krajine, bila škola u Zbjegu, no u arhivu nisu sačuvani njezini spisi. Slijedi dio koji po školskim godinama od 1919./1920. opisuje stanje u školi, daje statističke podatke o djeci, broju, uspjehu, vjeri, o školskom trošku. Te je školske godine svagdanju školu pohađao 41 učenik, od kojih 27 rimokatolika, 10 grkokatolika i 4 pravoslavca. U opetovnici je bilo samo 5 učenika. Tada je učitelj bio Ivan Jagodić, a nakon njega Josip Berc, Marija Špoljarević, Franjo Marinić. Zadnji zapis, iz 1941./1942., donosi podatak o 87 djece, od kojih je rimokatolika samo 56.

Iako je krajem 19. stoljeća postojala škola u mjestu, nema podataka o tome. Škola je ponovno otvorena 1919. u privatnoj kući. Od 1921., nakon što je ta privatna kuća srušena, nastava se održava u seoskoj stražari te u Šumeću do 1928., kada je izgrađena školska zgrada s učiteljskim stanom. Nakon što je njemačka vojska odvela učitelja Franju Marinića u listopadu 1943. i zaposjela školu, nastava se sve do siječnja 1945. nije održavala.

Tijekom 1920-ih i 1930-ih prikazuju se tadašnji problemi u vezi s gradnjom škole, političke i vremenske prilike. Izdvojeni su podaci o atentatorima na kralja Aleksandra. Krajem 1930-ih bilježe se događaji iz europske povijesti, pripojenja od strane Italije i Njemačke. Zadnji je zapis iz ljeta 1942., nakon čega nakon dva prazna lista slijedi program na tri stranice s datumom 4. 9. 1945.

4. Zaključak

Školske spomenice, iako subjektivni zapisi, ipak su značajne ne samo za istraživače školske i mjesne povijesti nego i za obične ljude koji žele saznati nešto više o prošlosti svojega mjesta ili čak svoje obitelji. Nude školske, ali i gospodarske, socijalne, političke, zdravstvene, čak genealoške podatke o mjestima u kojima su pisane. Usto često donose i dio biografije samih zapisivača, učitelja koji su u prijašnja vremena fizički živjeli u školi.

Istaknula bih da je važnost čuvanja školskih spomenica na brodskom području osobita i potrebna za brojna mala sela koja izumiru i za koja najčešće nema pisanih izvora iz prošlih vremena, a spomenice nude barem uvid u prošlost, ne samo školskoga nego najčešće života cijeloga mjesta.

LITERATURA

1. Ačkar, J., Dorić, J. i Matić, J. (1998). *Školstvo u Sikirevcima 1775. – 1998*. Sikirevci: Osnovna škola Sikirevci.
2. Bošnjaković, R. i Lučevnjak, S. (2007). Školske spomenice i izvješća – prilog poznavanju povijesti našičkog školstva. *Glasnik arhiva Slavonije i Baranje*, 9, str. 265-285.
3. Cuvaj, A. (1910-1913). *Građa za povijest školstva kraljevine Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas*. 2. dopunjeno i ispravljeno izd. Sv. I-XI. Zagreb: Naklada Kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, Odjela za bogoštovlje i nastavu.
4. Gaćina Škalamera, S. (2006). *Školski dokumenti. Arhivske zbirke Hrvatskoga školskog muzeja*. Zagreb: Hrvatski školski muzej.
5. Martinović, I. (1912). *Povjesne crtice o školstvu Brodske pukovnije i broetskoga okružja*. Zagreb: naklada piščeva.
6. Munjiza, E. (1985). *Osnovna škola "Ivan Filipović" u Velikoj Kopanici 1864. – 1984*. Zagreb – Slavonski Brod: SIZ odgoja i osnovnog obrazovanja.
7. Naredba od 2. svibnja 1880. br. 241. glede školskih spomenica (1884). *Službeni glasnik kr. hrv. slav. dalm. zem. vlade, odjel za bogoštovlje i nastavu*. Zagreb.
8. Živaković-Kerže, Z., gl. ur. (2000). *Zbornik radova sa Znanstvenog skupa o Slavonskom Brodu održanog od 13. do 15. listopada 1994. u Slavonskom Brodu*. Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje – Muzej broetskog Posavlja.
9. Župan, D. (2010). "Živio svijetli ban!" Kako je u školskim spomenicama i izvještajima zabilježen posjet bana Dragutina Khuena-Héderváryja nekim mjestima Virovitičke županije 1889. i 1893. *Scrinia Slavonica*, 10, str. 212-225.

Katarina Aladrović-Mehandžija, Slavonski Brod

THE OLDEST SCHOOL JOURNALS OF BROD AND ITS SURROUNDING AREA FROM THE STATE ARCHIVES IN SLAVONSKI BROD

Summary

School journals, most of which have been preserved in the State Archives in Slavonski Brod, are an important archival source for studying the history of education in the Slavonski Brod region. Of 28 journals preserved at our institution, we are presenting 22 that were kept from before 1920. This paper aims to demonstrate that the journals are not only sources of school history, but also the sole written sources of information about the cultural and political history of smaller communities. Most village schools in the Brod area were opened around 1830 and most of the journal entries date back to the 1880s as it was officially ordered at the time that they should be kept. Most of them are in a poor condition and are begging to be restored.

Key words: State Archives in Slavonski Brod
archival sources, history of schooling, journals,
cultural and political history